

Tuonnista mallinnukseen

Kulttuuririippuvuus ja Suomen tiedonvälitys

I do not want my house to be walled on all sides and my windows to be stuffed. I want the culture of all lands to be blown about my house as freely as possible, but I refuse to be blown off my feet by any one of them.

Mahatma Gandhi

ULLAMAIJA KIVIKURU

ABSTRACT

From Import to Modelling. Cultural Dependency and the Finnish Communication System

The article discusses problems of media dependency from the perspective of a small Western industrialized country like Finland, both theoretically and based on an empirical study covering 10 dailies, 7 popular weeklies, radio news and current programmes, plus television and cable programmes in March-April 1980. Further, secondary analysis is carried out in several other studies. In Finland, media dependency is clearly one-dimensional: A strong Anglo-American dependency found in the media, starting from the early years of this century, and concentrating in entertainment-oriented mass communication. Some 20 % of foreign news material originates from the Anglo-American countries. In entertainment, the Anglo-American ratio exceeds one-third of all foreign material. In news content, the United States is clearly the center of news transmission. The article develops a cyclic model describing the forms and stages of Finnish media dependency. The most crucial distinction is that between direct and indirect dependency, the latter taking most often the form of modelling: A Finnish medium or the media system produces domestic mass communication according to Anglo-American patterns. Modelling is the dominant mode of media dependency in Finland, leading Finnish mass communication content closer to the »mainstream» of transnational mass communication. The basic problem of the strong Anglo-American dependency is the fact that it supports journalistic ideals emphasizing routine and neglecting creative elements in the Finnish journalistic culture, thus promoting standardization of cultural production.

Angloamerikkalaisen tiedonvälityksen vahva asema joukkotiedotuksessa on ollut muodikas keskustelunaihe 1970-luvulla. Asiaa on pohdittu niin kansainvälisen tiedonvälitysjärjestelmän tasolla kuin yksittäisissä maissa, eritoten kehitysmaissa. Kanadassa, Australiassa ja Ranskassa angloamerikkalaisuuden määrän ja muotojen analysointi on vanhempaa perua.

Suomessakin tämäntyyppisen pohdiskelun juuret ovat 1800-luvulla. Siitä lähtien kansallisen kulttuurin suhde ulkomaiseen on suomalaisia taiteilijoita, tiedonvälittäjiä ja tutkijoita kiinnostanut, jos kohta samat sanat ja käsitteet ovat eri aikoina palvelleet eri aatteita. *Ulkomaisen uhka* on kuitenkin ollut selvästi vahvemmin teemana kuin *kansainvälisten yhteyksien rikas-*

tava vaikutus kansalliseen kulttuuriin — siitäkin huolimatta, että kuvittelisi periferisen Suomen kulttuurin näihin aikoihin saakka enemmän poteneen kansainvälisten yhteyksien puutetta kuin niiden painetta.

Yli sadan vuoden takaisissa äänenpainoissa on paljon tuttua sävyä. Noista ajoista lähtien keskustelussa ovat toistuneet kaksi seikkaa: että *ulkomainen 'uhka' tulee lännestä* ja että *pienen maan tiedonvälitysresurssien rajallisuus edistää rakenteellista sitoutumista ulkomaiseen aineistoon*. Eli Antero Vareliuskin sanoin »mitäs tekee kun nälkä on ja noilta mulilta, semmoisilta kuin Fosterländskt Album, Figaro, Läsning för Bildning och Nöje m.m. saa niin helposti' ravintoa, vaikka koko vuosikaudeksi» (Varelius

1848, 2).

1800-luvulla korostui tarve puhdistaa kansalliselle kulttuurille keskeinen suomen kieli muukalaisuuksista. Vaikka sävy oli välillä tuima, kannanotoista näkyi myös ymmärtämys kansainvälisten yhteyksien rikastavasta vaikutuksesta (ks. esim. Ingman 1868). Suomi piti saat-
taa kansojen perheeseen kulttuurisesti tasaveroisena jäsenenä; 'impivaaralaisuutta', nurkka-kuntaisuuden ihannoitua, keskustelu ei korostanut.

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä ulko-
maisten vaikutusten tuhoisuutta kansalliselle kulttuurille päiviteltiin toisessa sävyssä. Kansallisen kulttuurin sisältö määriteltiin selvästi nationalistis-konservatiivisesti. Siihen eivät sopineet ne ainekset, joita kulttuuriin ulkoa tyrkytettiin: 1900-luvun ensi vuosista lähtien Suomen tiedonvälitystä oli keventänyt ja kasvattanut valtaosin Yhdysvalloista peräisin oleva viihdetuotanto — äänilevy, elokuva, kepeä »miss-kirjallisuus». Saksalaismielisellä 1930-luvullakin amerikkalainen elokuva pikemminkin vahvisti kuin heikensi asemiaan Suomessa (Jalonen 1985). Ruotsi ja Saksa toimivat yhdysvaltalaisen kulttuuriteollisuuden välietappeina; esimerkiksi jazz tuli Suomeen Saksan kautta.

Yhdysvaltalainen kulttuuriteollisuus edusti Suomessa myös *uudenlaista elämäntapaa*, ajanvietettä eri mielessä kuin aiemmin. Kustannusmies ja kirjallisuudentutkija Eino Railolle tämä ei sopinut. Hän vaati paluuta kuuntelemaan »kotikuusen huminaa» kulttuurin laadun takaamiseksi — amerikkalainen »humbuugi» oli tekemässä suomalaisista kritiikittämiä uhreja:

Yhdysvalloissa, jossa tämä yleisen standardisoidun tunne-elämän muuntaminen paperin ja painokoneen avulla dollareiksi ensimmäisen kerran ja perustavaa laatua olevalla tavalla toteutettiin, tälle menettelylle tarjosi suotuisan pohjan puritaaninen tekopyhyys. Se oli näet jo valmiiksi määritellyt kaiken, mitä sanomalehdissä ja kirjallisuudessa sai esittää, ja ajanut käytännössä läpi tämän käsityksensä. Se teki tämän hyvässä, siveellisessä tarkoituksessa, mutta ei oivaltanut, että kun nämä pyhäkoulun ihanteet joutuivat dollaritehtailun kohteiksi, niistä vähitellen tuli se väri, jolla kuolleiden luita ja muuta saastaa sisältävät haudat sivuttiin valkoisiksi. Standardisoi-

duilla totuuksilla on taipumus mädätä parissakymmenessä vuodessa; yhteiskuntien terveys vaatii, että nerokkaat, edesvastuuntuntoiset yksilöt ravistelevat sitä tuon tuostakin hereille luotaamaan todellista ole-
mustansa. (Railo 1935, 1–2)

Railolle kansallinen kulttuuri oli ongelmaton, kaikkien hyväksymä ja kaikille yhteinen käsite. Hänen ja hänen keskustelukumppaneittensa puheenvuoroissa oli 'impivaaralaisuuden' ihannoitua kosolti runsaammin kuin Ingmanin sukupolven kirjoittajilla. Railo piti sisäänpääntäytymistä edullisena nuoren kulttuurin kehittymiselle, ja jos jostakin piti vaikutteita hakea, niitä tuli etsiä sieltä, missä kulttuuri, tiede ja taide oli korkeatasoista: Saksasta.

1. Kansallisen kulttuurin kovaääninen

Varsin erilaisia asioita ovat kansallisen kulttuurin puhtauden vaalijat siis eri aikoina ajaneet samojen käsitteiden kera. Keskustelua ovat etupäässä käyneet korkeakulttuurin edustajat ja poliitikot. Kohteena on ollut etupäässä kulttuurituotanto, ei niinkään uutistyyppinen tiedonvälitys. Esimerkiksi sanomalehtien muuntumisen 'koulumestarista' tuontitavarana saadun liberaalisen sananvapaussideologian kannattajiksi 1860-luvulta lähtien ei juuri keskustelua synnyttänyt. Vasta 1950-luvulla ryhdyttiin keskustelemaan Suomen Tietotoimiston lähteiden yksipuolisuudesta (Rantanen 1984), ja seuraavalla vuosikymmenellä uutiskeskustelu laajeni, kun Yleisradion uutistoimintaa suunniteltiin.

Kahdeksankymmenluvulla tiedonvälityksen tulokkaat kaapeli, satelliitti ja video pakottavat poliittisen järjestelmänkin ottamaan kantaa, luomaan viestintäpoliittista linjaa. Tähän ei halukkuutta ole aikaisemmin paljon ollut: Suomen tiedonvälitys on kasvanut muodollisesta valvonnasta vapaampana kuin esimerkiksi Ruotsin.

Ainakin nyt *ulkomaisen tiedonvälityksen painetta voi pitää todellisena uhkana kansalliselle kulttuurille*: uusi teknologia on ylikansallisten yhtiöiden suitsimana mahdollistanut teholtaan aivan toisenlaisen kansainvälisten kulttuurituotannon ja -välityksen kuin ennen. Ylikansallinen kulttuuriteollisuus luo sellaista uutisten ja

viihteen valtavirtaa, jonka odottaisi kannustavan päättäjiä ja kulttuurin vartijoita vastaanotavassa päässä kiivaisiin puheenvuoroihin. Tarjolla on ainakin yhtä iso elämäntavan muutos kuin 1920- ja 1930-luvuilla.

Huolestuneita lausuntoja onkin kuulunut, mutta niistä paistaa myös uupuneen antautumisen henki. Kansallisen kulttuurin käsitteeseen ei ole paljon kirkastunut Antero Vareliuksen tai Eino Railon asetelmista. Sitä käsitellään edelleen yhtenä ja yhteisenä, kaikkien tuntemana. Sen sisällön elementtejä ei juuri kuvailla saati eritellä. Puhutaan korkeintaan siitä, mikä ei kuulu kansallisen kulttuurin aineksiin.

— Merkitseekö tämä vapaa kaupallisuus sitä, että asetamme kaupan myös sellaiset arvot ja elämäntavat, jotka tämä kansa on kehittänyt ja jotka olemme kokeneet hyvin arvokkaiksi?

— Minun mielestäni tähän kysymykseen on voitava vastata ei. On voitava puuttua väkivallan juuriin ja nähtävä yhtenä virikkeen antajana kansainvälinen väkivalta-viihde. - - - Älyn ja suorituskyvyn ylikorostuneisuus, jatkuvan kilpailutilanteen ylläpitäminen yhdistettynä tiedon ylivaltaan johtaa sydämettömään, piittaamattomaan maailmaan. (Kalevi Sorsa Keski-suomalaisessa 1. 4. 1984, 3)

»Jonkinlainen laatu olisi ainoa tehokas vastaus Dallasille, muuten joudumme kohta katselamaan vain sitä. Mutta Suomessa kaikki varat tahtovat mennä koneistoon, rakennuksiin, henkinen puoli ei uusiudu eikä uudistu» - - - (Paavo Haavikko Helsingin Sanomissa 13. 5. 1984, 31)

Tähän asti ehdotetut viestintäpoliittiset toimet ovat olleet melko yksipuolisia: kansallisen kulttuurin etua on pyritty hoitamaan siten, että tietyn prosenttiosuuden tiedotusvälineen ohjelmista on oltava kotimaassa tuotettua (ks. esim. kaapelilakiesitys). Poliittinen järjestelmä luonnollisesti lähestyykin ongelmia hallinnollisin ratkaisuin — mutta operationaalinen taso voisi olla vivahteikkaampi, jos peruskäsitteiden sisältö olisi ensin selvitetty: missä ollaan, mihin pyritään.

Keskustelu angloamerikkalaisesta tiedonvälityksestä on samansuuntaista kuin kehitysmaissa — juuri ulkomaisen tiedonvälityksen arvo-maailma ja tuonnin quota-rajoitukset ovat niitä

seikkoja, joihin sekä Latinalaisessa Amerikassa että Afrikassa on tartuttu (ks. esim. Katz-Wedell, 30—31).

Viestintäpolitiikka on Suomessa ollut poliittisen järjestelmän laittamaa, johon päättäjien kiinnostus kohdistuu vain satunnaisesti ja hetkittäin. Liberalistinen sananvapausperinnekin tavallaan kannustaa hallinnollisiin ratkaisuyrityksiin, koska tiedonvälitykseen sisältöihin ei sovi puuttua, sisältöjä ei pidä arvottaa; tässä mielessä pääministerin lausunto on kiintoisa poikkeus.

Pallon voisi heittää myös tiedotustutkimukselle. Se ei ole paljon pohtinut tiedonvälityksen riippuvuussuhteita ja näiden riippuvuuksien yhteyksiä kansalliseen joukkotiedotukseen.

Yleisellä tasolla *kansallinen kulttuuri* ei ole niinkään hankalasti määriteltävä käsite: se voidaan nähdä yksinkertaisesti tietylle *kansakunnalle ominaisena ja spesifinä kulttuurin kokonaisuutena, joka kehittyy sitä mukaa kuin kansakuntakin* (Siisiäinen 1982, 106—107). Kansallisen kulttuurin alajärjestelmistä *kulttuurinen julkisuus* on yksi keskeisimmistä. Tiedonvälitys toimii kansallisessa kulttuurissa toisaalta itsenäisenä elementtinä, toisaalta muiden alajärjestelmien 'kovaäänisenä', joka arvottaa, nostaa ja painaa näitä (ks. esim. keskustelu suomalaisesta julkisuudesta Sosiologia 1/1985, 1—22).

Asia problematisoituu vasta, kun kansallisen kulttuurin tematiikkaa ryhdytään siivilöimään yleistyksien tasolta tarkemmaksi. Mitä ovat tämän päivän suomalaisille ominaiset kulttuurisen toiminnan muodot? Millaisia muotoja kansallinen kulttuuri saa joukkotiedotuksessa? Millainen joukkotiedotus edistää kansallista kulttuuria? Millainen joukkotiedotus kalvaa sitä? Millaisia viestintäpoliittisia toimia kansallisen kulttuurin edistäminen edellyttää — jos mitään? Keskustelu madaltuu helposti truisien toisteluksi tai perin mustavalkoisiksi asetelmiksi, vaikka takana on kiistatta aito huoli kansallisen kulttuurin tilasta ja tulevaisuudesta.

2. Dominoivien kulttuurien ketjut ja uutisvirrat

Tiedonvälityksen riippuvuuksia on viime 10—15 vuotena tutkittu runsaasti, joskaan ei järin vivahteikkaasti. Suuri osa tutkimuksesta on joko kuvailevaa tai sitten sellaista suurten

linjojen piirtelyä kuin Harold Innisin ja hänelle uskollisten kulttuuridominaation tutkijoiden rakennelmat. Innisin päättely lähtee siitä, että ekspanssiivisuus kuuluu kulttuurin luonteeseen:

It is perhaps a unique characteristic of civilization that each civilization believes in its uniqueness and superiority to other civilizations. Indeed this may be the meaning of culture — i.e., something which we have that others have not. It is probable for this reason that writings on cultures can be divided into those attempting to weaken other cultures and those attempting to strengthen their own. - - - A brief survey of cultural development in the West may indicate the peculiarity or uniqueness of culture and elements which make for duration or extension. Cultures will reflect their influence in terms of space and in terms of duration. (Innis 1977, 132—133)

Innisin perimää ovat kantaneet selvimmin *kulttuurien välisen kommunikaation tutkijat* (ks. esim. Prosser 1978), mutta myös sellaiset tiedonvälityksen rakenteiden tutkijat kuin Jeremy Tunstall (ks. esim. Tunstall 1977). Tämän tarkastelutavan mukaan angloamerikkalainen dominaatio tiedonvälityksessä kautta kapitalistisen maailman ja kehitysmaiden — sen nämä tutkijat poikkeuksetta myöntävät — on vain uusin lenkki dominoivien kulttuurien pitkässä ketjussa lähtien muinaisesta Egyptistä. Angloamerikkalaisuus dominoi nyt tavallaan historiallisen sattuman oikusta, koska alan tuotantoteknologia on ollut angloamerikkalaisissa maisissa kehittyneintä.

Näkemyksen vastustajat katsovat, että moista yksinkertaistusta ei voi tehdä — kehittyneen läntisen teollisuusmaan mutkikas yhteiskuntakoneisto kulttuurin ja tiedonvälityksen 'kasvu-alustana' ei ole samastettavissa varhempisiin kulttuurisen kehityksen jaksoihin. Joku korostaa enemmän yhteiskunnallis-sosiaalisia tekijöitä nykyajassa, joku taas tiedonvälityksen teknologiaa, joka tekee meidän ajastamme vertailukelvottoman aikaisempiin tiedonvälityksen kehityksen jaksoihin nähden (Smith 1980, 19—28, 174—175; Littunen 1981, 64—67).

Riippuvuustutkimusta on tiedonvälityksen alueella sovellettu melko ahtaasti: tutkimus on joko liikkunut niin yleisellä tasolla, että tiedon-

välityksen erityisluonne ei ole saanut juurikaan huomiota tai takertuen malleihin, jotka yksinkertaistavat niin keskustan kuin periferian yhteiskunnallisia suhteita ja niiden vaikutuksia tiedonvälitykseen.

Deterministinen sävy on tälle tutkimukselle hyvin tyypillistä. Itse riippuvuussuhteen tutkijat nimeävät kuka *media imperialismiksi* (Boyd-Barrett 1977), kuka *kulttuuriseksi synkronoiniksi* (Hamelink 1984):

- - - the term refers to the process whereby the ownership, structure, distribution or content of the media in any one country are singly or together subject to substantial external pressures from the media interests of any other country or countries without proportionate reciprocation of influence by the country so affected. (Boyd-Barrett 1977, 117)

The process of cultural synchronization implies that a particular type of cultural development in the metropolitan country is persuasively communicated to the receiving countries. Cultural synchronization implies that the traffic of cultural products goes massively in one direction and has basically a synchronic mode. The metropolis offers the model with which the receiving parties synchronize. The whole process of local social inventiveness and cultural creativity is thrown into confusion or is definitely destroyed. Unique dimensions in the spectrum of human values, which have evolved over centuries, rapidly disappear. (Hamelink 1984, 5—6)

Riippuvuustutkimus on keskittynyt lähes yksinomaan kehitysmaiden ja teollistuneiden maiden suhteisiin — itse asiassa etupäässä Latinalaisen Amerikan maiden ja Yhdysvaltojen suhteisiin. Näissä niin Yhdysvaltojen kuin ylikansallisten yhtiöiden vahva osuus periferian tiedonvälityksessä on varsin selkeä toisin kuin monissa muissa kehitysmaissa; tämä on ehkä osaltaan edistänyt niitä yksinkertaistuksia, joita tiedonvälityssuhteista on tehty.

Kiintoisimpia ovat olleet riippuvuustutkijoiden pohdiskelut *ammattillisuuden, professionalismin*, merkityksestä riippuvuuden kantajana: professionalismi on kehitysmaissa merkinnyt tiedonvälityksen käytännön ja tavoitteiden integroitumista teollisuusmaissa vallitsevaan

journalistiseen kulttuuriin. Keinoina ovat olleet instituutiomallien siirrot — BBC- tai CBS-ihanne sähköisessä tiedonvälityksessä! — lainatavaraana saatu ammattikoulutus ja osin koulutuksen, osin muun yhteiskuntakoneiston kautta suodattava ammatti-ihanteiden omaksunta (Golding 1977, 291—301).

Vastikään tiedonvälityksen riippuvuustutkimuksen omassa piirissä on syntynyt kapinaa siitä 'kohtalonomaisuutta' ja *kansan tai kansallisen identiteetin* käsitteiden yksinkertaistamista vastaan, joka näkyy varsin selvänä useimmista alan tutkimuksista (ks. esim. Fejes 1981, Boyd-Barrett 1983, Sarti 1983).

Nimenomaan Sartin pohdinnoista havaitsee, että samantyyppisiä aksiomina hyväksytyjä käsitteitä kuin meillä kansallinen kulttuuri on käytetty myös muualla tiedonvälityksen riippuvuussuhteita kästellessä. Sarti korostaa, että kansallinen identiteetti on ainakin Latinalaisessa Amerikassa ollut vallassa olevien suosima käsite. Suurten yhteiskunnallisten erojen maissa tiedonvälityksen ja kulttuurin riippuvuus saa hyvin erilaisia muotoja ja sisältöjä eri yhteiskuntaluokissa; näitä pitäisi tutkia rakenteellisten riippuvuuksien sijasta (Sarti, 326—328).

Varsin usein riippuvuustutkimuksiksi on nimetty myös selvitystyyppiset *uutis- ja tietovirtatutkimukset*, jollaisia on tehty runsaasti kaikkialla maailmassa eritoten 1970-luvulla (ks. esim. Varis 1973, 1984; Sreberny-Mohammadi ym. 1980). Näissä riippuvuustutkimusta on yleensä käytetty vain väljänä kehikkona. Varsinkin keskustelussa uudesta kansainvälisestä tiedotusjärjestyksestä näillä raporteilla on ollut merkitystä — ne ovat osoittaneet teollistuneiden länsimaiden ja eritoten Yhdysvaltojen vahvan aseman tiedonvälityksen tuotannossa ja välityksessä ja tietovirtojen yhdensuuntaisuuden niin pohjoisesta etelään kuin lännestä itään.

Uutisvirtatutkimusten tekotapa on pysynyt varsin samanlaisena 1950-luvun alusta lähtien; mallin loivat Jacques Kayser ja International Press Institutin (IPI) tutkimussarja ulkomaan uutisten virrasta. Sittenmin runkoon ovat tulleet mukaan lehtien ohessa televisio-ohjelmat; juuri *televisio on osoittautunut välineeksi, joka kärjistää riippuvuudet ulkomaisesta aineistosta myös pienissä teollisuusmaissa.*

Tiedonvälityksen epätasapaino, imbalance,

on uutisvirtatutkimuksen käsitteistä suosituimpia. Sen tarkastelu on toistaiseksi jäänyt yleensä joko kokonaan tai lähes kokonaan määrälliseksi. Epätasapainon syvempiä ulottuvuuksia ei juuri ole käsitelty.

Suurin osa uutisvirtatutkimuksesta voidaan luokitella *viestintäpoliittiseksi tutkimukseksi*, jonka tavoitteena on tasapainottaa tiedonvälitysoloja joko kansallisesti tai kansainvälisesti. Samaan ryhmään kuuluvat myös sävyiltään selvästi erilaiset *emansipatoriset tutkimukset*, joiden tarkoituksena on tiedonvälityksen 'vastustuskyvyn' mittaaminen tai vahvistaminen. Sen voi katsoa olevan eräänlaista itsepuolustustutkimusta.

Emansipatorista tutkimusta on tehty runsaasti viime aikoina kehitysmaissa (ks. esim. Dajani 1975; N'gwanakilala 1981). Teollistuneiden maiden 'kerrostuma' on otteeltaan selvästi tieteellisempi (ks. esim. Smythe 1981, Evans 1983). Tyypillistä molemmille on vahva epäily kulttuurisen vapaakaupan mielekkyydestä.

Jo 1950-luvulla riippuvuuden laitamia tutkivat myös *politologit* Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa. Amerikkalaisten tutkijoiden kiinnostus kohdentui ennen kaikkea Yhdysvaltojen kuvaan muualla maailmassa (ks. esim. Davison 1965, 1974). Huolena oli se, että kielteisiä uutisia painottava tai toisaalta hyvin viihteellinen tietovirta antoi väärän kuvan maasta. Neuvostoliittolainen tutkimus taas käsitteli tiedonvälitystä propagandan lähettiläänä (ks. esim. Beglov 1971).

Poliittisen koneiston kokonaisuudesta käsin tiedonvälitystä tarkasteleva tutkimus on sittemmin jäänyt uutis- ja tietovirtatutkimuksen 'alle'. Ote on kaventunut — tai tutkimuksen luonne on karissut tyystin, kuten on käynyt monien uutta tiedotusjärjestystä koskevien puheenvuorojen.

3. Riippuvuus: prosessien ja sisällön, määrän ja laadun umpisolmu

Suomalaisen tiedotustutkimuksen valtavirta ei ole ollut kiinnostunut tiedonvälityksen riippuvuuksista, jos kohta *uutisvirtoja* käsitteleviä tilannekatsauksia on laadittu kosoltikin. Riippuvuusproblematiikkaa on sivuttu myös kulttuuri-teollisuuden tutkimuksessa, jota on kolmea

päälajia: *perinnetieteellisesti* painottunutta, *ra-
kenteellis-tilastollista* sekä *teoreettista* tutkimus-
ta. Riippuvuusteemat eivät kuitenkaan ole ol-
leet keskeisiä missään näissä tutkimuksissa.

Osa määrällisten muutosten tarkasteluakin on tullut kulttuurhistoriallisen projektin kylkiäisenä (Turun yliopiston historian laitoksen projekti amerikkalaisuuden vaikutuksesta Suomen kulttuuriin, ks. esim. Virtanen 1982, 102), jos kohta kuva on osin tarkentunut parin kulttuurituontiamme koskevan äskettäisen tutkimuksen kautta (Jalonen 1985, Kivikuru 1985). Jos tietovirtatutkimukset ovat keskittyneet uutisiin, jälkimmäisten kiinnostusalueena on ollut etupäässä kulttuuriteollisuus.

Nämä tutkimukset todella vain sivuavat riippuvuusproblematiikkaa. Varsinaista keskusta-periferia -ajattelun varaan rakentuvaa tiedotustutkimusta meillä ei ole tehty lainkaan. Varmempia tutkimuksia voi kuitenkin kuurnita myös tästä näkökulmasta, jolloin syntyy luonnosmainen kokonaiskuva Suomen tiedonvälityksen kehityksestä riippuvuusnäkökulmasta. Tarkennukset ja vartavasten riippuvuustutkimuksen arsenaalilla käytävä pohdiskelu ovat tarpeen; sekundaarianalyysillä voi korkeintaan osoitella vastaisen tutkimuksen painotusalueita.

Riippuvuudella tarkoitetaan tällöin suoraa tai epäsuoraa ulkomaista vaikutusta *joukkotiedotuksen kokonaisjärjestelmään, tuotanto- ja jakelujärjestelyihin, tiedonvälityksen omistussuhteisiin, sanomien sisältöön sekä journalistiseen kulttuuriin*, joka kattaa sekä ammattikäytännöt että ammatilliset ihanteet. *Suora vaikutus merkitsee esimerkiksi ulkomaisen aineiston käyttöä tai suoraa ulkomaista omistusta*, kun taas *epäsuoralla vaikutuksella tarkoitetaan ennen kaikkea mallinnusta, jonka esikuvana on jonkin maan tai kielialueen tiedonvälitysjärjestelmä, -järjestely tai yksittäinen sanomatyyppi*.

Tämä 'riippuvuuskehikko' muistuttaa paljon Oliver Boyd-Barrettin rakennelmaa *välineen muodossa* (media form) ilmenevistä riippuvuuksista (Boyd-Barrett 1977, 120), Jeremy Tunstallin *ulkomaisen vaikutuksen jatkumoa* (Tunstall 1973) ja Hamid Mowlanan *syklimallia* (Mowlana 1983, 162–164). Kaikki korostavat ulkomaisen vaikutuksen tai riippuvuuksien ilmenemistä tiedonvälityksessä eri tasoilla, järjestelmänä, jonka osat ovat sidoksissa toisiinsa

mutta suhteellisen itsenäisiä.

Boyd-Barrettin mukaan ulkomaisen riippuvuuden syntyhistoria ja myöhemmät ilmenemis-
muodot vaihtelevat sen mukaan, millä tavoin periferia ottaa vastaan ulkomaiset vaikutteet. Ne saattavat tulla *tuontina*, tietoisien hankinnan kautta, jolloin myös niiden vaikutuksiin on ainakin osin varauduttu. Jos taas ulkomainen aines tulee *omaksumalla* (adoption) tai *imeytymällä* (absorption), tietoinen vaikutusten tai vaihtoehtojen harkinta saattaa olla vähäistä. Boyd-Barrettin mukaan tuonti ja omaksuminen ovat teollistuneelle maalle tyypillisiä tiedonvälityksen riippuvuuden rakentamisen muotoja, kun taas omaksuminen ja imeytyminen/imeyttäminen ovat kehitysmaalle tavallisin riippuvuuden synnyttämisen muoto (Boyd-Barrett 1977, 119).

Suomen kaltaisessa maassa siis riippuvuuden syntymisen muoto tuo tullessaan myös 'vasta-ainetta', resistanssin siemeniä. Toisaalta Suomeen vaikuttaa suunnilleen samaan tapaan kuin kehitysmaihin se *esikoisuuden* periaate, josta riippuvuuksien tutkijat ovat paljon puhuneet — uuden tiedotusvälineen tai uuden tiedonvälityksen muodon vastainen kehitys riippuu ratkaisevasti siitä, missä muodossa ne alun perin saapuvat maahan. »Cultural patterns, once established, are endlessly persistent», sanoo Herbert Schiller (Schiller 1969, 110).

Angloamerikkalaisuus viittaa yllä luonnostelussa kehikossa englantia puhuvalla kielialueella teollistuneessa maailmassa tuotettuun tiedonvälitykseen. Siihen kuuluvat siis niin Yhdysvaltojen, Englannin kuin Australiankin tuottama tiedonvälitys, jos kohta mallin antajina ovat olleet lähes yksinomaisesti Yhdysvallat ja Englanti. Angloamerikkalaisella tiedonvälityksellä on vastaanottavan maan näkökulmasta siksi paljon yhteneväisiä ominaisuuksia — vaikka maa-kohtaisia erojakin toki on — että tätä kansainvälisen viestinnän valtamuotoa voi tarkastella kokonaisuutena. Muut kielialueet eivät muodosta ainakaan nykyään yhtä yhtenäisiä tiedonvälityksiperinteitä ja -käytäntöjä.

Yllä hahmoteltu riippuvuuksien tarkastelutapa on varsin mekanistinen, ja vaikka se edellyttääkin myös laadullista tarkastelua, painotus jää helposti määrälliselle puolelle.

Määrällistä tarkastelua ei toisaalta voida eikä

pidä tyystin syrjäyttää — pelkästään laadullisella tarkastelulla ei riippuvuuksien syntyä ja kehitystä voida hahmotella. Riippuvuus muotoutuu itseään ruokkivaksi järjestelmäksi, jonka muoto ja toimintatavat muotoutuvat paljolti juuri määrällisten riippuvuuksien vahvuudesta ja painotuksista. Ongelmana tähän saakka on ollut vain se, että määrällinen tarkastelu on 'vienyt mukaansa' niin perin juurin, että laadullinen tutkimus on jäänyt syrjään; tutkimusalueen muodikkuus ja pinnallistenkin tulosten myyvyys on käynyt kohtalokkaaksi tutkimuksen syventämiselle niin meillä kuin muualla.

Uloke, jonka riippuvuustutkimus yleensä vain mainitsee, on *kielen* osuus riippuvuuksien synnyssä ja vahvistamisessa; riippuvuustutkimus on etsinyt selitysmalleja järjestään politiikan ja talouden puolelta, kolonialismista ja uuskolonialismista. Kielen merkitystä kansallisen identiteetin ja tätä tietä kansallisen kulttuurin kannatinpaaluna ei toki kiistetä, mutta sen osuutta riippuvuuksien edistäjänä tai estäjänä ei ole juuri pohdittu.

Varsinkin monikielisissä tai vailla omaa kansalliskieltä olevissa kehitysmaissa kielen osuus kulttuurisissa riippuvuuksissa on tyystin toisenlainen kuin suomen kielen. Suomi on vakiintunut, sanastoltaan ja muodoiltaan täydellinen, ja kielen asema kulttuurissa on sellainen, että sen voisi kuvitella toimivan vastavoimana. Onhan ulkomaisen aineksen tähän saakka täytyntä — musiikkia lukuunottamatta — ylittää kielimuri. Teollistuneessa maassa kansalliskielen voisi otaksua vähentävän imeytymisen kautta tapahtuvaa riippuvuuksien syntyä muuntamalla imeytymisen omaksumiseksi, siis astetta tietoisemmaksi toiminnaksi.

Tähän saakka suomen kieli on epäilemättä toiminutkin suojamuurina. Mutta säilyykö kielen asema samana silloinkin, kun toisaalta yhä enemmän 'kääntämätöntä' tiedonvälitystä tulee maahan ja toisaalta yhä useampi kansalainen sitä ymmärtää ilman tulkkeja? *Anglismien tutkimus* (ks. esim. Sajavaara-Lehtonen 1981) viittaa siihen, että kielen rooli on muuttumassa.

4. Läntisen kulttuurin takametsä

Eri tutkimusten tuloksia yhdistelemällä hahmottuu se, että Suomen joukkotiedotusjärjes-

telmän kehittyminen — modernisoituminen, monipuolistuminen, uusien välineiden, tuotanto- ja jakelutapojen tulo — on merkinnyt sykäyksittäistä sitoutumista ulkomaiseen, valtaosin yhdysvaltalaiseen tiedonvälitykseen. Muutokset ovat olleet nopeimpia ja vahvimpia tiedonvälityksessä, jolla ei ole tarkkarajaista yhteiskunnallista tehtävää ja joka usein on vallitsevana tuoreissa, vakiintumattomissa välineissä. Tällaista tiedonvälitystä voidaan kutsua *funktioiltaan sekundaariseksi* ja sitä vallitsevana sisältömuotonaan käyttäviä välineitä *sekundaarivälineiksi*: elokuva, äänilevy, kasetti, video. *Funktioiltaan primaarisissa välineissä* — sanomalehdet, kirja, radio, televisio, aikakauslehdet — muutokset ovat olleet hitaita ja vähemmän rajuja. Voisi sanoa, että primaarivälineet toimivat vähitellen 'amerikkalaistuvassa' sekundaarivälineiden ympäristössä (ks. esim. Jalonen, Haapanen 1983, Santalahti 1983).

Jako primaari- ja sekundaarivälineisiin ei ole ongelmaton, mutta yhteiskunnallinen intressi kohdistuu eittämättä eri vahvuksena eri välineisiin: lehtien ja yleisradiotoiminnan ensisijainen funktio on uutistehtävä, kirjallisuuden taas kulttuurinen. Tehtäväkuvan selkeys on sidoksissa välineen ikään, mutta myös yleiseen vaikutukseen; yleisradiotoiminta on selkeästi primaarista vaikkakin tuoretta. Kun tiedonvälityksen riippuvuuksia tarkastellaan kokonaisjärjestelmänä, riippuvuudet ilmenevät primaari- ja sekundaarivälineissä varsin eri tavoin.

Osin yhdysvaltalainen vaikutus on ollut suuraa: uusi väline ja sen käyttötapa on omaksuttu sellaisenaan ulkomaisessa muodossaan — näin äänilevy vuosisadan alussa, elokuva hitusen myöhemmin, televisio 1950-luvun lopussa. Kahdeksankymmentäluvun kynnyksellä muodon ja käyttötavan omaksunta sellaisenaan ei enää ole yhtä selvää kuin aikaisemmin. Tämä näkyy esimerkiksi videon käyttöönotossa, jossa Suomen malli näyttää sisältöjen ja käytön puolella haparoivalta, ehkä eniten välineen englantilaiseen muotoon viittaavalta (Hellman-Soramäki 1984). Syynä on ainakin osaksi yleisradiotoiminnan luonne, joka on meillä perusolemukseltaan lähempänä englantilaista. Videon funktio määräytyy yleisradiotoiminnan funktion kautta.

Aluksi Yhdysvallat oli lähes järjestään uusien

välineiden ja käyttötapojen lähteenä. Nykyään *tiedonvälityksen yhdenmukaistuminen*, »mainstreaming», on monilla alueilla kansainvälisellä tasolla niin vahvaa, että ylikansallisen kulttuuriteollisuuden mallintajina toimivia 'alakeskuksia' on muuallakin. Tuotteiden sisältöön tämä ei juuri vaikuta. Tiedonvälityksen ylikansalliset perustavat tuotantotapansa amerikkalaiseen elämänmuotoon, kenties hieman modifioituna (ks. esim. Sunkel-Fuenzalida, 73).

Suomen tiedonvälityksen 'ylikansallistumisessa' on muutama toistuvasti esiin piirtyvä ominaisuus: *innovaatioherkkyys* ja muutosten *sysäyksettäisyys*, *eräänlainen syklisyys*, sekä vieraiden vaikutusten *transformoituminen* jonkin ajan kuluttua uusien aineiden imeytymisestä tai omaksumisesta.

Innovaatioalttius, into omaksua uutta, lienee melko tyypillinen periferian ominaisuus; Suomessa se on näkynyt myös esimerkiksi uusien maataloustyökalujen ja -tapojen omaksumisessa (Heikkonen 1982). Äänilevy levisi Suomeen suhteessa nopeammin kuin Saksaan. Radio ja televisio saapuivat meille samaa tahtia kuin Euroopan rintamaille. Samanlaisia trendejä on näkynyt lähes kaikissa uusissa välineissä sekä omaksumisessa välineitä että uusia tuotanto- ja jakelumenetelmiä näissä välineissä myöhemmin. Alttius omaksua innovaatioita näkyneekin vahvana juuri tiedonvälityksen kaltaisella kaapella ja 'uudella' alueella.

Selviä *muutoskausia* on Suomen tiedonvälityksessä — siis niin uutisvälityksessä kuin ajanvietteen tarjonnassa — ollut vuosisadan alusta saakka: ensimmäinen 1900-luvulla, toinen 1920-luvulla, sitten sodan viiveen ja kulttuurisen eristysjakson jälkeen 1940-luvun lopulta 1950-luvun lopulle, yksi 1960-luvun lopulla ja tuorein 1980-luvun taitteessa. Useimmiten muutosaalto alkaa tuotanto- tai jakeluteknisellä muutoksella ja päätty sisältöjen muuttamiseen, mutta esimerkiksi 1940—50-luvun sysäyksessä sisältö ja muoto muuttuivat sanomalehdissä rinnakkain — saksalainen Journalistik-perinne väistyi angloamerikkalaisen tieltä uutisen rakentamisessa (»kärjellään seisova pyramidi», elementtikirjoitus, ingressin käyttö), taitossa ja kuvankäytössä suunnilleen samaa aikaan, kun uusi tuotanto- ja jakeluteknologia ehti latomon ja painon puolelle.

Syklit ovat vahvasti teknisen uusiutumisen synnyttämiä. Silti olisi väärin tulkita ne teknologisesti determinoiduiksi, sillä niihin ovat vaikuttaneet muutkin tekijät, sekä alan sisäiset että laajemmat. Toisaalta teknologiaan liittyvien tekijöiden merkitys tuntuu kasvaneen sykli sykliltä. Kyseessä lineea sama mutkikas ilmiö, josta Smith puhuu kehitysmaiden osalta: uusi teknologia mahdollistaa monia tiedonvälityksen muotoja ja menetelmiä periferiassa ja luo myös »interdependence»-suhteita keskustan ja periferian välille — mutta silti useimmat ratkaisut ja vaihtoehtoasetelmat tehdään keskustassa (Smith 1980, 117).

Pinnallisen tuntuisia, mutta silti myös todellisia muutoksen synnyttäjiä ovat olleet tiedonvälityksen kansainväliset muodit, joita suomalainen tiedonvälitys jo ennen tämän päivän viihdeteollisuutta on herkästi heijastellut. Nämä saatavat toki alun perin olla sitoutuneita teknologiaan, mutta Suomeen tullessaan jo melko tyystin siitä irrallaan.

Tärkeä muotien juurruttaja on ollut *mainonta, jonka vaikutus on ollut ilmeisesti monikeroksinen riippuvuuksien rakentamisessa* kaiken kaikkiaan. Kehitysmaissa mainonnan rooli riippuvuuksissa on ollut erittäin suosittu tutkimuskohde. Meiltä tämäntyyppinen mainonnan tarkastelu puuttuu tyystin: pitkittäisleikkaukset, mainonnan funktio eri välineissä eri aikoina, mainonnan rooli viestintäilmaston muuntajana.

Myös ainakin sen laatuiset rajut yleisyhteiskunnalliset arvojärjestelmän muutokset kuin sodanjälkeisessä Suomessa ovat heijastuneet tiedonvälityksen muutoskaussissa, sekä niiden ajoituksessa että sisällössä. Viisikymmenluku oli tiedonvälityksessä siinäkin mielessä kiintoisa, että amerikkalaistuminen tapahtui tuolloin niin korkeakulttuurin ja tieteen uudelleensuuntautumisena, kulttuuriteollisuuden tasolla viihhteessä kuin myös journalismissa.

Vieraiden vaikutusten transformoituminen tarkoittaa sitä, että joko tiedonvälitysjärjestelmä tai sen osa — se johon uusi riippuvuus kohdentuu — sopeuttaa tulokkaan. Esimerkiksi vierastuottoinen tiedonvälitysisältö korvautuu osin tai kokonaan kotimaassa tuotetulla, joka peruspiirteiltään kuitenkin noudattaa varhemmin käytettyä ulkomaista.

Tuoreissa tapauksissa syy- ja seuraussuhteet

ovat varsin selviä: ulkomaisten sarjafilmiä jalle tai rinnalle tehdään kotimaisia, jotka noudattavat samaa 'shabluunaa', uutistyydyssä uuden teknologian 'käyttöohjeet' haetaan ulkomailta opintomatkoilla. Journalistinen kulttuuri toimii uudenlaisten ammattikäytäntöjen siivilänä ja tukijana, harvoin vastustajana. Uudet käytännöt omaksutaan ammatillisen edistyneen nimissä.

Kiintoisaa on miettiä, miten ulkomaiset riippuvuudet ovat transformoituneet varhempina aikoina; nehan ovat saattaneet vähitellen etäännyttä pitkällekin lähteestään. Journalistisen kulttuurimme historiaa ei ole tutkittu sisällön yleispiirteitä tai toimitusorganisaation muutoksia syvemmillä.

Riippuvuuksien transformoituminen saa Suomessa tavallisimmin *mallintumisen* muodon. Voidaan väittää, että juuri mallintaminen tai mallintuminen — molempia tapahtuu — on *tiedonvälityksen riippuvuuksien vallitseva muoto* Suomessa. Tässä mielessä uusien vaikutusten *syklisyys saattaa olla näköharha tai pinnallinen tarkastelutapa*. Voitaisiin ehkä paremmin puhua *uusien aineiden omaksumis- ja transformointijaksojen vaihtelusta*. Uusi sykli lähtee siis uudesta tilanteesta, syklykset eivät toistu mekaanisen samantyyppisinä.

Periferian autonomian suhde mallinnukseen on kiintoisa ja edellyttää tarkkarajaisia tutkimuksia. Mallinnus tuntuu kohdentuvan vahvimmin niihin tiedonvälityksen muotoihin, jotka kaavoittuvat helposti rakenteeltaan tai sisällöltään. Voisi siis arvella, että periferian autonomia on vahvimmillaan toisaalta tiedonvälityksen luovimmissa muodoissa, toisaalta niissä, missä yhteiskunnan intressi on vahvin.

5. Periferisyyden profiilierot

Muutossysteissä voi erotella piirteitä, jotka ovat tyypillisiä kehitysmaiden kulttuuririippuvuuksissa ja piirteitä, joissa Suomi selvästi eroaa.

Ensinnäkin, vaikka lainsäädäntömme ei rajoitakaan ulkomaista omistusta kovin tiukoin säännöksin — kuten esimerkiksi eräissä Afrikan maissa — *tiedonvälityksen ulkomainen omistus* ei ole missään muutossysteissä edennyt *sekundaarivälineitä ja mainontaa pitemmäl-*

le (Kesti 1980), jos kohta mainonnan lisäksi esimerkiksi ääniteteollisuudessa ja elokuvien levityksessä ulkomaisen omistuksen osuus on huomattava; tämä omistus on lähes kokonaan angloamerikkalaista. Uusin ulkomaisen omistuksen kasvuaalto oli 1970-luvulla, mutta se ei koskaan edennyt primaarivälineissä yhtä aikakauslehteä pidemmälle.

Tärkein syy ulkomaisen omistuksen rajallisuuteen lienee markkinoittemme pienuus, mutta ainakin marginaalista merkitystä on myös kulttuurisella 'vastustuskyvyllä'. Vaatimatonkin yritys tunkeutuu primaarivälineiden alueelle (Warnerin omistama Williams-yhtiö) 1970-luvulla aiheutti tiukan vastustuksen. Tiedonvälityksen omistuksen pysyminen kotimaassa nähtiin periaatteessa tähdellisenä, ja linja kirjattiin myös ammatillisiin koodekseihin.

Toiseksi suomalainen tiedonvälitysjärjestelmä pystyy 'puolustautumaan' myös siten, että se *pehmittää ulkomaisen vaikutuksen särmiä mukauttamalla, mallintamalla*.

Yleensä uuden välineen muoto ja sisältö omaksutaan ensin sellaisenaan ulkoa, aikaisemmin Yhdysvalloista, nykyään myös muista läntisistä maista, jotka käyttävät ylikansallisen tiedonvälityksen malleja. Uuden välineen sisällötkin hankitaan suoraan sen alkuperämaasta tai -järjestelmästä. *Jonkin ajan kuluttua ulkomaisen aineksen osuus uudessa välineessä järjestään laskee*; kotimainen tuotanto alkaa ja voimistuu, jos kohta *sitoutuminen ulkomaiseen asettuu pysyvästikin korkeammalle tasolle kuin vanhoissa välineissä*.

Järjestelmän 'itsepuolustuskyky' on ollut näkyvässä 1920-luvulta lähtien. Tämän päivän yritykset vakiinnuttaa kotimaisen sisällön minimiosuudet sääntelyn kautta tähtäävät samantyyppiseen sopeutumiseen. Kehitysmaista tällainen vastaiskuarsenaali puuttuu — esimerkiksi television käyttöönotossa kehitys on käynyt toiseen suuntaan. Muutamassa vuodessa kotimainen tuotanto on tukahtunut vähiin; vain uutistoinnassa huomattava kotimaisuus on säilynyt (ks. esim. Mytton 1984). Boyd-Barrettin väite 'sisäänrakennetusta vastarintakoneistosta' teollistuneiden maiden riippuvuuksissa saa siis Suomesta tukea.

Samanlasiakin piirteitä kehitysmaiden kanssa on. Olennaisin lienee se, että *kun perusvalin-*

Taulu 1: Tiedotusvälineiden ulkomainen aineisto 1980.

Väline	Ulkom. (%)	Kotim. (%)	Yht. tuot. (%)
Sanomalehdet (10 lehteä, ka) (*)	22,1	77,9	—
Aikakauslehdet (7 lehteä, ka) (**)	29,1	71,9	—
Radio, uutislähetys	52,6	47,4	—
Radio, ajank. lähetys	26,9	74,1	—
Televisio, YLE, koko ohjelmisto	41,6	49,0	9,2
Televisio, YLE, uutislähetys	33,2	66,8	—
Televisio, Mainos-TV	50,6	44,6	5,2
Helsinki-TV	83,3	16,5	0,3
Äänilevyt, hittisijoitukset (***)	52,0	48,0	—
Elokuvat	96,6	3,4	—
Kirjallisuus (nimikkeistä)	16,5	83,5	—

(*) Aamulehti, Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Ilta-Sanomat, Kansan Uutiset, Suomen Sosialidemokraatti, Suomenmaa, Tiedonantaja, Turun Sanomat, Uusi Suomi.

(**) Apu, Hymy, Seura, Suomen Kuvalehti, Anna, Me Naiset, Katso.

(***) Äänitteissä ulkomaisuuden ja kotimaisuuden arviointi on varsin ongelmallista — tuotantomaa ei suinkaan aina ratkaise asiaa. Tässä tarkastelu on tehty yhtiöittäin ja LP-albumien perusteella; single-hiteissä kotimaisten osuus on 45 %.

(Lähde: Kivikuru 1985, 135—148. Empiria kattoi 10 sanomalehteä, 7 aikakauslehteä, radion uutis- ja ajankohtaislähetys, Yleisradion ja MTV:n televisio-ohjelmiston ja HTV:n ohjelmiston. Aineisto kerättiin maaliskuulta 1980).

nat on kerran tehty, periferisen maan, olipa se teollistunut tai kehitysmää, ei ole mahdollista peräytyä. Ainoana mahdollisuutena on kulttuurisen itsepuolustusvalmiuden lisääminen. Suomen tiedonvälityksen peruskehys määriteltiin 1900-luvun alussa — silloinkin maa kai pikemminkin ajautui luonnolliselta tuntuvaan järjestelmään kuin tietoisesti luotsattiin ulkomaista alkuperää olevan viihdetuotannon tuontiin ja tuottamiseen.

Suomen kaltaisen teollistuneen periferisen maankin vaihtoehdot siis kutistuvat koko ajan, kun tiedonvälityksen järjestelmä osa osalta kytkeytyy ylikansalliseen tuotanto- ja jakelukooneistoon. Syntyy *prosessien ja sisältöjen pakko-suhde* — ulkoa hankittu tuotantokoneisto tai jakelumalli edellyttää tietäntyyppisiä sisältöjä. Mukauttamisprosessin aikana sisältöjä mallinetaan, ja niitä ryhdytään tuottamaan kotimaassa. Mutta tyystin toisenlaisten sisältöjen tuottaminen tähän koneistoon on hankalaa ellei mahdotonta. Tähän lisäksi ammatillinen koodi eli *journalistinen kulttuuri* ilmeisesti synnyttäisi myös vastustusta. Tiedonvälityksen valtavirta tuottaa *ammatillisen valtavirtaideolegian*, joka herkästi tuomitsee toisinajattelijat joko harrastelijoiksi tai sabotiojiksi.

6. Vaihtoehdot vähissä

Määrälliset tietovirtatutkimukset viittaavat siihen, että suomalainen tiedonvälitys ei tule toimeen ilman ulkomaista aineistoa — *volyymi on yksinkertaisesti suuri kotivoimin täytettäväksi.* 'Omavaraisin' on sanomalehti ja eniten ulkomaiseen ovat sidoksissa pienet viihdepuoleiset sekundaarivälineet (Taulu 1). Sanomalehdessäkkin reilu viidennes aineistosta tulee ulkoa, ja muissa välineissä ulkomaisen osuus on 30—50 prosenttia koko tarjonnasta. Sanomalehtien ulkomaisen aineiston määrä on pysynyt suunnilleen ennallaan 20 vuotta. Yleensä lehti vaurastuessaan kasvattaa ulkomaan uutisiaan, mutta ei rajattomasti. Sen sijaan viime vuosina ulkomainen viihdeaineisto tuntuu lehdissä lisääntyneen; tarkkoja lukuja on mahdoton esittää, koska tämä aineisto on yleensä jätetty tyystin mittamatta.

Ulkomainen aineiston on tiukasti sidoksissa yhteen suuntaan, angloamerikkalaiseen. Tämä dominaatio on sekä uutisvälityksessä että viihde-teessä jo pelkinä numeroina vakuuttava, vaikkakaan suoran angloamerikkalaisuuden määrä ei parinakymmenenä viime vuotena ole paljon kasvanut (Taulu 2).

Taulu 2: Ulkomaanaineisto alkuperä tiedotusvälineissä 1980 (päälähteet, volyyymi-%, uutisissa kpl-luvun perusteella).

Väline	Oma	Angloam.	Pm.	Muu länsieur.	Nl	Muu sos.
Sanomalehdet (*)	31,5	22,1	3,7	4,8	3,4	2,3
Aik.lehdet (**)	55,3	—	—	—	—	—
Radio, uutiset	12,9	43,5	8,8	24,6	0,4	0,0
Radio, ajankoht.	89,8	toimistoyhdist.	—	9,7	—	—
Televisio, YLE	—	40,0	9,1	18,9	3,3	5,2
TV, YLE, uutiset (***)						
— teksti	73,7	17,7	—	5,7	1,7	0,0
— kuva (vol.)	20,6	13,5	1,8	22,8	0,0	0,0
Helsinki-TV	—	77,6	0,0	12,4	0,5	1,6
Elokuvat	3,4	55,9	4,2	11,5	3,4	—
Kirjallisuus	—	40,6	22,8	—	—	—

(*) lehdet samat kuin Taulussa 1; keskiarvot eivät paljon osoita, sillä osuudet vaihtelevat paljon lehdittäin. Eniten anglo-amerikkalaisessa aineistossa olivat sidoksissa amerikkalaistoimistojen palveluja tilaavat Hufvudstadsbladet (35,5 %), Iltasanomat (30,3 %), Helsingin Sanomat (29,5 %) ja Turun Sanomat (27,4 %). Tiedonantaja käytti tutkimusaikana anglo-amerikkalaista aineistoa vain 0,3 %:ssa jutuistaan, kun taas neuvostoliittolaisten lähteiden osuus oli 22,9 %. Lehti oli ainoa, joka ei ollut STT:n asiakas maaliskuuhuhtikuussa 1980. Ylivoimaisesti käytetyin ulkomainen lähde muissa lehdissä oli englantilainen Reuter. Sarjakuvat ja vitset eivät ole mukana.

(**) lehdet samat kuin Taulussa 1, lähteitä mahdollon selvittää, koska lähde merkinnät olivat erittäin vajavia. Angloamerikkalaiseen maailmaan kohdentui 26,4 % (Seura) — 48,6 % (Anna) aikakauslehtien ulkomaisesta aineistosta.

(***) TV-uutisten lukemat perustuvat osin puutteellisiin tietoihin, koska tutkimusaikana alkoi kuvaussihteerin lakko.

(Lähde: Kivikuru 1985, 152—158).

Epäsuhta on melkoinen, vaikka ei lähtisikään sellaisten odotusarvojen laskemiseen kuin Olli Jalonen (Jalonen 1985, 199—205). Jalosen mukaan Yhdysvaltojen ja Englannin *hypoteettinen odotusarvo Suomen kulttuurituonnista olisi — pääindikaattoreina maantiede ja väkiluku — yhteensä noin 15 prosenttia ja Neuvostoliiton noin 65 prosenttia, kun Yhdysvaltojen ja Englannin yhteisösuudeksi Jalosen aineistossa tuli yli 80 prosenttia ja Neuvostoliiton alle 4 prosenttia*. Yhdysvaltojen osuus angloamerikkalaisesta 'paketista' on Jalosen laskujen mukaan reilu kaksi kolmannesta.

Luvut menettävät kiinnostavuuttaan, jos hyväksytään väittämä mallinnuksesta Suomen riippuvuuden päämuotona. Suoran riippuvuuden määrät osoittavat vain syklin 'sydämen', josta mallinnus haaroittuu hyvinkin etäälle.

Kuvaa voi ehkä tarkentaa erittelemällä angloamerikkalaisuuden ilmenemisen muotoja tiedonvälitysjärjestelmän sisällä, toisaalla televisiossa, joka on todettu yhdeksi eniten angloamerikkalaisuutta pönkittävästä joukkotiedotusvälineistä, toisaalta uutisvälityksessä, jolla luonteensa puolesta on erityisasema suomalaisten

tiedonvälitysilmastossa. Televisiota käsitellään tässä siinä mielessä epätarkasti, että siihen katsotaan kuuluvaksi yhtä hyvin Yleisradion, MTV:n kuin Helsinki-Televisionkin toiminta, vaikka Helsinki-Televisio muodollisesti on kaapelitoimintaa.

7. Televisio: amerikkalainen malli, kotimainen muotoilu

Television tulo Suomeen on dokumentoitu melko tarkoin — ja dokumentit tarjoavat tämän päivän kansalaiselle aihetta harvinaisen runsaaseen jälkiviisauteen. Vain muutama vuosi ennen säännöllisten televisiolähetysten alkamista Yleisradion päättäjät olivat vakuuttuneita, ettei televisiosta koskaan tule Suomessa radion veroista suuren yleisön tiedotusvälinettä (ks. esim. Arhela 1976, 245—277).

'Vaivihkaa' maahan yksityisten asianharrastajien voimin hankittu väline omaksuttiin meille *amerikkalaisessa muodossaan*, eikä tilanne muuksi muuttunut, vaikka väline pian siirtyikin julkiseen valvontaan. Televisiosta tuli alun alkaen *viihteen ja ajankohtaistarjonnan väline, ja*

Taulu 3: Ulkomaisten tv-ohjelmien alkuperämaat 1969—81 (volyymi-%, koko televisio, ei kv. urheilutapahtumia).

Maa	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81
Yhdysvallat	44	37	40	38	30	24	23	22	20	22	25	28	26
Englanti	16	21	22	19	24	27	24	28	19	21	18	17	20
Ruotsi	8	9	9	9	11	12	15	12	14	14	14	12	11
Muut P-maat	4	4	4	3	3	5	6	6	6	8	8	7	9
Ranska	6	5	5	7	7	11	9	6	8	6	6	6	6
Saksan lt.	7	4	4	5	3	3	2	5	6	4	4	6	6
Italia	1	2	2	2	2	2	3	2	4	3	3	3	2
Hollanti	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	2
Neuvostol.	4	4	3	2	4	5	6	5	5	4	5	3	2
Muut sos.m.	5	7	6	7	8	8	8	9	7	7	6	6	5
Muut Eur.m.	2	2	1	1	2	1	1	2	1	2	2	2	4
Muut maat	2	5	4	6	7	3	4	3	9	8	8	9	7

(Lähde: Nurmi-Parkkonen, Sarkkinen, tiedot yhdistetty).

kirjavien alkuvaiheiden ansiosta ohjelmavolyymista tuli varsin suuri — vasta 1970-luvun puolivälissä Ruotsi sai Suomen kiinni lähetettyjen ohjelmatuntien määrässä, sillä Ruotsi toimi pitkään yhdellä kanavalla.

Alkuvuosien televisio-ohjelmien alkuperästä ei tarkkaa selvyyttä ole, mutta ulkomaisen ja eritoten yhdysvaltalaisen aineiston osuus oli korkea. Kuusikymmenluvulla ulkomaisen aineiston kokonaismäärä niin Yleisradiossa kuin MTV:ssä vakiintui, Yleisradiossa hieman alle 40 prosenttiin koko ohjelmistosta, MTV:ssä 50 prosentin vaiheille. Lukemissa on vuodesta toiseen pientä vaihtelua, mutta ne ovat pysyneet suunnilleen samoina viimeiset 15 vuotta (Kivikuru 1985, 158—165).

Ohjelmatyypeittäin lasketut riippuvuudet ovat nekin pysyneet suunnilleen samoina pitkään. Ulkomaisten ohjelmien suurin osuus on molemmissa yhtiöissä elokuvissa ja sarjafilmeissä, kun taas 'asiapuoella' riippuvuus ulkomaisesta on vuosien mittaan heikentynyt; tässä näkyy jako primaari- ja sekundaariaineistoon välineen sisällä. Silti esimerkiksi toimintavuonna 1979/80 Yleisradion asiaohjelmistakin 41,3 prosenttia tuli ulkoa (Kivikuru 1985, 163). Asiaohjelmissa lähdemaiden osuudet ovat melko tasaiset, kun taas pitkissä elokuvissa ja sarjafilmeissä angloamerikkalainen aineisto dominoi. Pisteohjelman tyypiset viihdeohjelmat kotimaistuivat 1970-luvun alussa, eikä esimerkiksi amerikkalainen »talk show» istutusyrityksistä huolimatta koskaan juurtunut Suomeen.

Yleisradio on tilastoinut sekä oman että MTV:n ulkomaiset ohjelmat alkuperän mukaan vuodesta 1969 lähtien. Jo tältä ajalta trendi on selvä: yhdysvaltalainen dominaatio on laskussa, suhteet suurten läntisen televisiomaiden välillä ohjelmälähteinä ovat tasaantumassa (Taulu 3). *Noin 80 prosenttia ulkomaisista ohjelmista tulee läntisestä Euroopasta, Yhdysvalloista tai Kanadasta.* Englannin osuus ohjelmien lähteenä vahvistui tuntuvasti 1970-luvulla, jolloin nimenomaan Yleisradiossa amerikkalaisten ohjelmien määrä supistui. Silti *angloamerikkalaisen aineiston määrä on yhä varsin iso: Yleisradiossa 40,3 % ja MTV:ssä peräti 73,7 % (maalis-huhtikuu 1980).*

Sosialistisista maista tulevan ohjelmiston määrä oli suurimmillaan 1970-luvun puolivälissä, jolloin se hipoi 15 prosenttia. Sittemmin eritoten Neuvostoliitosta tulleen aineiston määrä on supistunut; muista sosialistisista maista Suomeen tuodaan nimenomaan lastenohjelmia ja elokuvia, joiden määrissä ei suurta vaihtelua ole. Vuonna 1981 sosialistisista maista tulevan ohjelmiston osuus oli 7 prosenttia koko tv-ohjelmistosta.

Lähdemaiden painotusten muutokset heijastelevat paljolti tuotannon kansainvälisiä muutoksia — Yhdysvaltojen ylivoima on vähentynyt, joskin maalla on yhä leijonanosa markkinoista. Tyypillistä suomalaiselle televisiotoiminnalle molemmissa yhtiöissä on se, että ne *arvostavat sujuvuutta, varmoja valintoja vanhaan toimiviksi tunnetuista lähteistä.* 'Ekskur-

Taulu 4: HTV:n kanavien ulkomaanaineisto 1980—84 (volumi-%).

Kanava	Ulk. ain. 1980	(angloam. tästä)	Ulk. ain. 1984	(angloam.)
Helsinki-kanava	48	97	60	80
Viihdekanava	90	67	95	80
Sky Channel	—	—	100	90

(Lähde: Kivikuru 1985, 167 ja HTV:n tilastot; tiedot yhdistetty).

siot' kokeilevien ohjelmayhtiöiden valikoimiin ovat harvinaisia.

Mitä pienempi väline, sitä tiukemmin se on sidoksissa ulkomaiseen aineistoon televisiotoiminnassa, ja sitä pienempi on myös liikkumavara ulkomaisia kanavia hankittaessa. Pienessä yhtiössä omatuottoisen aineiston osuus jää pienemmäksi. Tämä näkyy jo Yleisradion ja MTV:n ohjelmatilastoja vertailtaessa, ja vielä selvemmäksi kytkentä käy ilmi Helsinki-Television (HTV) tilastoista.

HTV aloitti vuonna 1973, kaapeliyhtiöiden tapaan varsin suurella ohjelmavolyymillä ja täydellä profiililla siten, että yhtiö teki päivittäin paikallisuutisiakin. Melkein kaikki oma tuottoinen ohjelmisto loppui vuonna 1980. Nykyään yhtiö toimii pelkkänä verkko-operaattorina (Kivikuru 1985, 130—131).

HTV:n ohjelmaprofiili on sen omassa hallinnassa olevilla Helsinki-kanavalla ja Viihdekanavalla tullut hyvin elokuva- ja sarjafilmitoimiseksi. Vuonna 1980 maaliskuuhun molemmat kanavat lähettivät tällaista ohjelmistoa keskimäärin 76,6 prosenttia volyymistaan. Ohjelmatarjonta on volyymiltaan kasvanut 1980-luvulla erittäin runsaasti, aloittihan yhtiö vuonna 1982 englantilaisen Sky Channelin ohjelmiston tarjonnan. Sky-ohjelmaa on lähetetty 6—7 tuntia päivässä. Samalla sarjojen ja elokuvien dominaatio lienee entisestään voimistunut muilla paitsi Helsinki-kanavalla, jonka ohjelma-aika taas on suppea muihin verrattuna. Tarkkoja lukuja ei ole Sky Channel-osuuksista saata- valla.

Mitä yksipuolisemmaksi ohjelmaprofiili käy, sen suurempi on riippuvuus ulkomaisesta aineistosta. Sen sijaan riippuvuus angloamerikkalaiseen suuntaan ei välttämättä vahvistu, sillä volyymiltaan suurin blokki Viihdekanavassa ovat pitkät filmit, joista reilu kolmannes on pe-

räisin angloamerikkalaisen maailman ulkopuolelta. Vuonna 1980 myös suuri osa urheiluohjelmista oli angloamerikkalaisen maailman ulkopuolelta, Brasiliasta. (Taulu 4).

Ulkomaisen aineiston kasvu molemmilla 'omilla' kanavilla selittyy oman ohjelmatuotannon ehtymisen ohessa sillä, että kotimaisten elokuvien esitysoikeudet ovat suurimmaksi osaksi Yleisradiolla ja Mainos-TV:lla. Kaapeliyhtiön hankintakanavat ovat Yleisradiota ja MTV:a rajallisemmat sekä kustannus- että tekijänoikeushankaluuksien vuoksi; kaikki tuottajat eivät luovuta aineistojaan ollenkaan kaapelikateluun. HTV on käyttänyt pitkään televisioviihteen 'alehallien' tuotantoa. Yleisradiossa ja MTV:ssa australialaista ja uusseelantilaista sarjaviihdettä on ruvettu käyttämään jonkin verran 1980-luvulla; liekö HTV ollut tienraivaaja.

Kysymys *mallinnuksesta* olisi nimenomaan televisiotuotannossa kiintoisa, onhan volyymiltaan suurin osa televisio-ohjelmistosta sellaista, johon mallinnuksen uskoisi 'purevan' helposti: muodeille altista, pitkälle standardoitua viihdettä. Toistaiseksi meillä ei television ohjelmistoa ole tutkittu tältä kannalta lainkaan. Ohjelmien rakenteen ja sisällön vertailu jo määrällisinkin menetelmin saattaisi osoittaa trendejä. Ohjelmatyypit vakiintuvat helposti, syntyä maasta toiseen siirtyviä malleja, joiden variaatiot selittyvät useimmiten resurssieroilla paremmin kuin ohjelmatoiminnan periaatteilla (Jokelin 1974).

8. Kenen silmin me maailmaa katsomme?

Uutisvälityksessä 'pitkän kantaman angloamerikkalaistuminen' ei päde: uutisvälitys on heijastellut poliittisia suhdanteita paljon selkeämmin kuin muu tiedonvälitys. Angloamerikka-

laistuminen voimistui vasta 1940-luvun lopulla. Uutisvälityksessä myös englantilaisen aineksen osuus angloamerikkalaisuuden 'sisällä' on ollut suurempi kuin viihteessä. Uutistoimisto Reutersin asema suomalaisten 'ikkunana maailmaan' on ollut vahva, ja sähköisessä uutisvälityksessä myös englantilais-amerikkalaisilla uutisfilmitoimistoilla on vankka sija.

Amerikkalaiset uutistoimistot AP ja UPI eivät ole kuuluneet suomalaisten tiedotusvälineiden perusarsenaaliin lainkaan muuten kuin uutiskuivissa: ulkomaan uutisten 'portinvartija' STT ei ole amerikkalaistoimistojen asiakas, joten vain vauraammat lehdet ovat tilanneet amerikkalaispalveluja STT:n tarjonnan lisäksi. Uutiskanavien uusinta kerrostumaa ovat ulkomaisten sanoma- ja aikakauslehtien palvelut, järjestään angloamerikkalaisesta maailmasta. UPI:n käyttö on Suomessa vähentynyt tuntuvasti sitten 1960-luvun. Sitä käytetään nykyään erikoispalvelun tapaan etupäässä urheilu- ja feature-jutuissa.

Suomen uutisvälitys ei tule toimeen ilman ulkomaisia kanavia. Vaikka Helsingin Sanomilla ja Yleisradiolla onkin melko kattavat kirjeenvaihtajaverkot ja näiden lisäksi myös pienet vasemmistolehdet ovat panneet painoa 'oman' aineiston kasvattamiseen, perusuutiset saadaan STT:n välityksellä lännen suurista kansainvälisistä toimistoista tai suoraan amerikkalaistoimistoista.

Sosialististen maiden toimistojen laajemman käytön estää uutiskriteerien ero, ennen kaikkea Suomen välineiden kunnioittama nopeuden vaatimus. Meillä käytetään TASS:a enemmän kuin muissa Pohjoismaissa, mutta silti sen käyttö kommunistisen lehdistön ulkopuolella jää muutamaan prosenttiin. 'Pehmeämpi', feature-aineistoa painottava APN on pystynyt murtautumaan valtajournalismiin paremmin kuin TASS.

Myös uutisvälityksessä toimivuus ja sujuvuus — usein niitä kutsutaan luotettavuudeksi — on valttia. Välineet ovat hyvin konservatiivisia valitessaan ja käyttäessään kanavia. Kehitysmaiden uutistoimistojen 'pooli' NANAP katosi koekauden jälkeen Suomen markkinoilta, eikä pohjoismaisten uutistoimistojen suosio ole kasvanut tarjonnan kasvun suhteessa. Järjestelmä toimii jäykästi, muutokset ovat hitaita.

Taulu 5: Ulkomaanjuttujen suosituimmat kohteet (10 sanomalehteä, TV, radio, juttujen lukumäärän mukaan).

Maa tai yhteisö	1980 (järjestys)	%	1971	1961
Yhdysvallat	1.	14,8	1.	2.
Suomi	2.	10,4	3.	1.
Neuvostoliitto	3.	7,9	2.	3.
Ruotsi	4.	5,9	4.	7.
Iran	5.	5,5	—	—
Englanti	6.	3,9	7.	6.
Ranska	7.	2,8	9.	8.
Saksan lt.	8.	2,3	6.	5.
Norja	9.	1,8	—	—
Palestiina	10.	1,5	—	—
Zimbabwe (Rhodesia)	11.	1,3	—	—
Israel	12.	0,9	—	—

(Lähde: Kivikuru 1985, 173).

Vahva keskitys länteen uutiskohteissa oli jo Raino Vehmaksen (Vehmas 1964) sisällönerittelyn päätuloksia. Suomen uutisvälityksen napa on Yhdysvallat. Polarisoituminen Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton ympärille vahvistui 1960-luvulla, mutta Neuvostoliitto on uutisuskityksen kohteena huomattavasti heikompi kuin Yhdysvallat (Taulu 5). Uutiskiinnostus kohdentuu etupäässä 'ikivihreisiin', mutta kohu-uutisissa myös 'tähdenlentoihin'. Pysyvän kiinnostuksen kohteista uutiskate on melko monipuolinen, joskin politiikkaan painottuva, kun taas 'tähdenlennoista' raportoidaan hyvin yksipuolisesti: vuonna 1980 kaikki Iran-kirjoittelu keskittyi amerikkalaisiin panttivankeihin tai islamilaiseen vallankumoukseen, kaikki Zimbabwe-kirjoittelu maan vaaleihin ja vallansiirtoon.

Suomen uutisvälitys toimii siis selvästi muiden ehdoilla, kansainvälisen uutishankintaverkon uutiskriteerein; erittäin selvästi tämä käy ilmi kriisitilanteissa, joissa uutisvälitys on lähes tyystin toimistoaineiston varassa (Kivikuru 1985, 221—230). Tämä näkyy myös siinä, että esimerkiksi Afrikasta Suomen uutisvälitys raportoi 1980-luvulla määrällisesti vähemmän kuin 1960-luvulla, jolloin Afrikan kolonialismia purettiin.

Kuusikymmenluvulla Suomen uutisvälityksen maailma paitsi polarisoitui myös avartui — kehitysmaat tulivat sentään jonkin verran näky-

viin. Sen jälkeen niiden määrällinen osuus on jähmettynyt lehdissä 15—20 prosenttiin, radioissa ja televisiossa 30 prosentin tienoille uutisvoilyymistä. Oikeastaan ainoa maantieteellinen muutos sitten 1960-luvun on Suomen uutisvälityksessä Norjan 'nousu' suuremman huomion kohteeksi kuin ennen; uutisvälitys heijastelee tässä kotimaan ulko- ja talouspolitiikan intressejä.

Kuusikymmenluvun loppu vahvasti myös sisällöissä eräitä piirteitä, jotka sittemmin ovat jääneet pysyviksi: vahva painotus politiikkaan heikkeni vähän, mutta tämä ei koitunut 'pehmeiden' uutisaiheiden hyväksi. Vietnamin sota kasvatti puolustusuutisten osuutta päivittäisestä uutisvirrasta, ja tilanne vakioitui näihin lukemiin. Tuli uusia sotia ja uusia neuvotteluja sodista. Jonkin verran myös talous- ja kulttuuriuutisten määrä on noussut. Kulttuurin 'sisällä' nopeimmin kasvanut alue lehdissä on ollut viihde.

Ulkomaanaineistoissaan suomalaiset välineet ovat paljon pitemmälle yksipuisia kuin kotimaanaineistoissa — Tiedonantajan ja Aamulehden painotuserot eivät määrällisessä sisällönerittelyssä asetu kovinkaan erilaisiksi. Vasta laadullinen tarkastelu poraa todellisiin sisältöihin saakka.

Toki painotuseroja jonkin verran on: osa välineistä noudattaa selvästi *päivänkohtaisprofiilia* (esim. Ilta-Sanomat, Turun Sanomat), joka on tiukimmin sidoksissa *kansainajankohtaisprofiilia* siksi, että resurssit ovat joko hyvin pienet (Suomen Sosialidemokraatti) tai hyvin suuret (Helsingin Sanomat), osa noudattaa *ideologista profiilia*, joka painottaa trendeja ja liittyy löyhimminkin kansainväliseen uutistuotantoon (Tiedonantaja, Kansan Uutiset, Suomenmaa). (Kivikuru 1985, 198—199).

Päivänkohtaisprofiiliin noudattajista tiukin tuntuu olevan radion uutistoimitus, joka kirjaa kansainväliset selkkaukset, vaalit ja konferenssit tunnollisesti ja vahvasti länteen painottuen. Ilmeisesti *nopeuden uutiskriteeri* — joko välineestä johtuva tai omaehtoisesti valittu — sitoo prosessin ja sisällön umpisolmun tiukalle.

Neuvostoliitto-raportoinnissaan Suomen uutisvälineet ovat kehittäneet oman, selvästi kansainvälisestä toimistoaineistosta poikkeavan tyylinsä. Neuvostoliittolaisten lähteiden käyttö

on rajallinen, mutta uutiskuvaa täydennetään oman toimituksen voimin. Uutispainotukset ovat samaan tapaan monipuoliset kuin Yhdysvaltoja koskevassa raportoinnissa. Vielä vuonna 1971 suuri osa uutisvälineistä käytti läntisiä toimistoja lähteinään raportoidessaan Neuvostoliiton kommunistipuolueen puoluekokouksesta. Tänä päivänä välineet käyttävät kokonaan tai osin omatuottoista aineistoa jo pienemmissäkin kohteissa.

Ulkomaan uutisten uutiskriteerit noudattavat siis muissa kuin hyvin oleellisissa uutiskohteissa — Norja, Neuvostoliitto — kansainvälisen uutishankintakoneiston kriteerejä. Välillisesti tätä tietä voisi kuvitella 'uutiskriteerien konsensuksen' leviävän myös kotimaan uutisten välitykseen samalla tavoin kuin toimitukselliset prosessit, taitto ja kuvankäyttö ovat samankaltaistuneet.

Meillä ei ole tutkittu journalististen ihanteiden ja niitä heijastelevien toimituksellisten prosessien historiaa juurikaan viisikymmenluvun amerikkalaistumista lukuunottamatta. Kuitenkin juuri uutisvälityksessä mallintumisen muotojen etsintä ja trendien hahmottaminen olisi haastavinta, onhan kyseessä tiedonvälityksemme ydinalue: primaarivälineet ja niiden perimäinen tehtävä, uutistyö. Helppo on jäljittää eräitä kansainvälisen uutismuodin piirteitä kuten kolumnien suosio, kepeyden ja menevyyden ihannointi, 'uutisnäytelmät', vahva tyypittely, jossa välineenä tai tukena usein on uutiskuva. Mutta ulkoisia tunnuspiirteitä kiehtovampaa olisi tutkia itse uutisfilosofiaa.

9. Rutiinit ja spontaanisuus

Juhlapuheissa tiedonvälitys nähdään luovaksi, vahvasti spontaaniseksi toiminnaksi. Arjen tasolla luovuuden ja rutiinien suhde on aina ollut ongelmallinen, ja epäsuhta on voimistunut kulttuuriteollisuuden tehostuessa: niin viitteessä kuin uutisissa 'liukuhihna-aineisto' on kasvanut, ja vaivihkaa siitä on tullut myös ammatillinen standardi. Jokin paikallisradiohanke osoittaa asian mutkikkuuden. Hankkeessa on aitoa spontaanisuutta, mutta sekä viestintäpolitiikan että journalismin tasolla se siivilöidään rutiinien läpi, ja muoto saattaa muuttua prosessin kuluessa olennaisestikin.

Angloamerikkalaisen aineiston ongelma ei ole riippuvuudessa sinällään, vaikka se eittämättä kutistaa tiedonvälitystä koskevien ratkaisujen vaihtoehtoja. Eikä ongelmana varsinaisesti ole angloamerikkalaisuuskään, jos kohta tämän aineiston määrä on suhteeton, vaikka hyväksyisimme tiedonvälityksemme läntisen perimän.

Syvin ongelma on siinä, että *angloamerikkalainen aineisto kutistaa spontaanisuutta tiedonvälityksestämme* — vähitellen kaikilla lohkoilla ja usein huomaamattamme. Mallinnuksen ansiosta liu'umme uusiin muotoihin ja käytäntöihin vaivihkaa.

Suuri osa meille tarjotusta angloamerikkalaiseksi nimetystä tiedonvälityksaineistosta on irronnut myös angloamerikkalaisesta kulttuuripohjastaan. Se on *ylikansallista tiedonvälitystä*, liukuhihnalla tehtyä ja liukuhinnan lakeja propagoivaa. Se edistää tiedonvälityksen sisällön teollistumista. Ylikansallisen tiedonvälityksen tyyppiirteisiin myös kuuluu, että se voimistaa voimakkaita ja heikentää heikkoja. Tiedonvälityksen maailmankuvamme ehkä kutistuu pikemminkin kuin avartuu, tiedämme muusta maailmasta entistä nopeammin entistä vähemmän.

Lähteiden näennäinen monipuolistuminen ei todista paljontaan. Mallinnusta on kosolti kansainväliselläkin tasolla — tuotannon alakeskukset tarjoavat näennäistä kulttuurista läheisyyttä, mutta pinnan alla sitä samaa, ylikansallista ei-kenenkään- uutista ja -viihdettä. Mallinnuksen kautta alakeskuksia syntyy Suomeenkin: tuotamme osin itse ylikansallistemme.

Syrjäisellä kulttuurilla on ehkä omaleimaisuutta mutta ei paljon omanarvontuntoa, tätähän Suomen tiedonvälityksen innovaatioalittiuskin heijastaa. Jos vakioimme viestintäpoliittiseksi ja journalistiseksi ihanteeksi sen, että tiedämme mahdollisimman paljon mahdollisimman pian ja mahdollisimman helposti nautittavassa muodossa, neulomme itse oman pakkopaitamme.

Kehitysmaiden tiedonvälityksen riippuvuus syntyy siitä, että niillä on kovin niukasti kaikkea. Suomessa riippuvuus syntyy yltäkylläisyydestä, joka ajaa hamuamaan samaa tavaraa yhä enemmän ja enemmän. Meidän riippuvuutemme on rikkaan miehen riippuvuutta, meillä on

yhä liikkumavaraa. Mutta voimme käyttää sitä vain, jos tiedämme mitä tahdomme. *Kulttuurinen itsepuolustus* ei synny ilman käsitystä siitä, mitkä ovat suomalaisen tiedonvälityksen tärkeimmät arvot ja miten niitä voidaan rikastaa kansainvälisellä kulttuuriperimällä. Tämä edellyttää myös täysin toisenlaista suhtautumista viestintäpolitiikkaan: hengetön hallinnollinen sääntely tai poliittisten irtopintojen keruu ei edes viestintäpolitiikan nimeä ansaitse.

Jos tarjoamme ylensyönnin lääkkeeksi laastaria, emme ole tajunneet taudin luonnetta oikein.

LÄHTEET

- Arhela, Raimo, Television ensimmäinen vuosikymmen 1955—65. Teoksessa Tulppo, Pirkko (toim), *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosikymmentä suomalaista yleisradiotoimintaa*. WSOY. Porvoo 1976.
- Beglov, Spartak, *Millionäre machen Meinung von Millionen*. Staatsverlag Deutschen Demokratischen Republik. Berlin 1971.
- Boyd-Barrett, Oliver, Media imperialism: towards an international framework for the analysis of media systems. Teoksessa Curran, J. Gurewitch, M.-Woollacott, J. (eds), *Mass Communication and Society*. Arnold. London 1977.
- Boyd-Barrett, Oliver, Cultural dependency and the mass media. Teoksessa Gurewitch, M.-Bennett, T.-Curran, J.-Woollacott, J. (eds), *Culture and Society*. Arnold. London 1983.
- Dajani, Nabil, Press for rent. *Journal of Communication* 25/1975.
- Davison, W. Phillips, *International Political Communication*. Praeger. New York 1965.
- Davison, W. Phillips, *Mass Communication and Conflict Resolution*. Praeger. New York 1974.
- Evans, Geoff, Communication Policy in Australia: Pragmatic Planning and Ad Hoc Decision Making. Teoksessa Edgar, P.-Rahim, S. (eds), *Communication Policy in Developed Countries*. Kegan Paul. London 1983.
- Fejes, Fred, Media imperialism: an assessment. *Media, Culture and Society* 1981/3.
- Golding, Peter, Media professionalism in the Third World: the transfer of an ideology. Teoksessa Curran, J.-Gurewitch, M.-Woollacott, J. (eds), *Mass Communication and Society*. Arnold. London 1977.
- Haapanen, Matti, *Amerikkalaiset elokuvat Suomessa 1930-luvulla*. Yleisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto 1983.
- Hamelink, Cees, *Cultural Autonomy in Global Communications*. Longman. New York & London 1983.
- Heikkonen, Esko: The Coming of Foreign Agricultural Technology to Finland from the 1870's to World War I. teoksessa Kuparinen, E.-Virtanen, K. (toim), *The Impact*

- of *American Culture*. University of Turku. Department of History. Turku 1982.
- Hellman, Heikki-Soramäki, Martti, Videon kulttuuri- ja markkinarakenteet. *Tiedotustutkimus 1/1984*.
- Helsingin Sanomat, (Juhani Aromäki) Ajatuksia ajan hengessä. Kirjailija Paavo Haavikko kysyy kuinka siistiksi taide tasapäistetään. 13. 5. 1984.
- Ingman, A. W., Puheenpuoro Suomen kirjallisuusseuran kielitieteellisen osakunnan kokouksessa 2. 5. 1868. Teoksessa Suomi II: 8. Helsinki.
- Innis, Harold, *The Bias of Communication*. University of Toronto Press. Canada 1977.
- International Press Institute: *The Flow of News*. Zurich 1953.
- Jalonen, Olli, *Kansa ja kulttuurituonti. Tutkimus kulttuurituonnin suuntautuneisuudesta Suomessa itsenäisyyden aikana*. Tiedotusopin lisensiaattityö. Tampereen yliopisto 1985.
- Jokelin, Renny, *TV- uutisten tutkimus Euroopassa*. Tiedotusopin pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto 1974.
- Katz, Elihu-Wedell, George, *Broadcasting in the Third World*. Harvard University Press. Cambridge, Mass. 1977.
- Kaysar, Jacques, *One-Week's News: Comparative Study of 17 Major Dailies for a Seven-Day Period*. UNESCO. Paris 1953.
- Keskisuomalainen, Pääministeri Kalevi Sorsa: Arvojen säilyttäminen kaupan vapautta tärkeämpää. 1. 4. 1984.
- Kesti, Eero, *Ulkomaiset lehtiyrityköt ja mainostoimistot Suomessa*. Tiedotusopin pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto 1980.
- Kivikuru, Ullamaija, *Angloamerikkalaisuus Suomen tiedonvälityksessä. Riippuvuuden muotojen ja sisällön tarkastelua*. Tiedotusopin lisensiaattitutkielma, Helsingin yliopisto 1985.
- Littunen, Yrjö, Paikalliset, kansalliset ja kansainväliset kehitysprosessit. Teoksessa Paldan, L.-Pietilä, K. (toim), *Kansallinen kulttuuri*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitoksen julkaisuja B 3/1981.
- Mowlana, Hamid, Mass media and Culture. Towards an Integrated Theory. Teoksessa Gudykunst, W. (toim), *Intercultural Communication Theory. Current perspectives*. Sage. Beverly Hills 1983.
- Mytton, Graham, *Mass Communication in Africa*. Arnold. Great Britain 1983.
- N'gwanakilala, Nkwabi, *Mass Communication and Development of Socialism in Tanzania*. Tanzania Publishing House. Dar es Salaam 1981.
- Nurmi, Seija—Parkkonen, Raija, *Televisio-ohjelmiston rakenne ohjelmatyypeittäin ja alkuperämaittain vuosina 1977—1979 sekä toimintavuonna 1979/80*. Yleisradio, Suunnittelu- ja tutkimusosasto, sarja B 1/1982.
- Prosser, Michael, *The Cultural Dialogue*. Houghton Mifflin. Boston/Dallas 1978.
- Railo, Eino, Omavaraisuuteen kirjallisuudenkin alalla. *Valvoja-Aika 2/1935*.
- Rantanen, Terhi, Kansainväliset uutistoimistot ja Suomi. Käsikirjoitus 1984.
- Sajavaara, Kari—Lehtonen, Jaakko, Anglistit nykytutkimuksessa. *Virtittäjä 4/1981*.
- Santalahti, Taina, *Amerikkalaisen kertomakirjallisuuden leviäminen Eurooppaan, Erityisesti Suomeen, vuosina 1939—49*. Yleisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto 1983.
- Sarkkinen, Raija, *Televisio-ohjelmiston rakenne ohjelmatyypeittäin ja alkuperämaittain toimintavuosina 1980/81 ja 1981/82*. Yleisradion suunnittelu- ja tutkimusosasto. Sarja B 2/1983.
- Sarti, Ingrid, Communication and Cultural Dependency: A Misconception. Teoksessa McAnany, E.-Schnitman, J.-Janus, N. (eds), *Communication and Social Structure. Critical Studies in Mass Media Research*. raeger. New York 1981.
- Schiller, Herbert, *Mass Communications and American Empire*. Augustus M. Kelley. New York 1969.
- Siisiäinen, Martti, Kansallisen kulttuurin selektiivisyysmekanismeista. Teoksessa Paldan, L.-Pietilä, K. (toim), *Kulttuuriseminaari Snellman 1981*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitoksen julkaisuja B 7/1982. *Sosiologia 1/1985*.
- Smith, Anthony, *The Geopolitics of Information. How Western Culture Dominates the World*. Faber & Faber. London 1980.
- Smythe, Dallas, *Dependency Road: Communications, Capitalism, Consciousness, and Canada*. Ablex. Norwood 1981.
- Sreberny-Mohammadi, A.-Nordenstreng, K.-Stevenson, R.-Ugbojad, F., *The World of the News: the News of the World*. UNESCO. Paris 1980.
- Sunkel, O.-Fuenzalida, E., Transnationalization and Its National Consequences. Teoksessa Villamil, J. (ed), *Transnational Capitalism and National Development. New Perspectives on Dependence*. The Harvester Press. Great Britain 1979.
- Tunstall, Jeremy, Democratic Marketing: Anglo-American Mass Communication in the World. Käsikirjoitus 1973.
- Tunstall, Jeremy, *The Media Are American*. Columbia University Press. New York 1977.
- Varelius, Antero, Hyvä on tulla omillansa aikaan. *Uusi Suometar* No 50/1948.
- Varis, Tapio, *International Inventory of Television Programme Structure and Flow of TV Programmes between Nations*. University of Tampere, research Institute Report B 20/1973.
- Varis, Tapio, *Flow of Television Programmes in Western Europe*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitoksen julkaisuja B 14/1983.
- Vehmas, Raino, *Sanomalehtiemme ulkomaanaineisto*. Turun yliopisto, sosiologian laitos. Turku 1964.
- Virtanen, Keijo, American Culture and Its Transmission Through the Center of Europe to Its Periphery, Finland 1776—1914. Teoksessa Kuparinen, E.-Virtanen, K., *The Impact of American Culture*. University of Turku, Institute of General History, publication No 10 1982.